

АКАДЕМИЯЛЫҚ ЖАЗЫЛЫМ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ СӨЗ МӘДЕНИЕТІН ҚОЛДАНУДА

Г. Қ. Жылқыбай

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

М. А. Жанзакова

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің

PhD докторант

Ж. Қ. Адильбекова

М. Әуезов атындағы ОМУ

Түйіндеме: Зерттеушінің ғылыми мәтіндерді оқуына, түсінуіне және жазуына мүмкіндік беретін тілдік құзиреттілігі. Академиялық жазылым – бұл әлемдік білім беру салаларында және ғылыми ортада кең таралған ақпараттық үдерістерді, академиялық қарым-қатынастарды, халықаралық тәжірибе алмасуларды жаңаша дамытуға бағытталған құзиреттердің дәстүрлі түрі. Ғылыми зерттеулерде эмпирикалық және теориялық әдістер қолданылады. Эмпирикалық әдіс - бақылаулар мен эксперименттер, сонымен қатар топтастыру, эксперименттің жіктелуі мен бақылаудың сипаттамасы. Академиялық жазылым – жеке ойлары мен идеяларын білдірудің және оны негіздей білудің әрі оларды мақсатты аудиторияға жеткізе білу дағдысы. Академиялық жазылым – бұл ғылыми мәтіндер жазу, олардың жазу тілі мен стилін таңдап, қолдана білу дағдысы.

Кілт сөздер: Академиялық жазу, сөйлеу мәдениеті, ғылыми мақалалар, мәтіндер жазу.

Аннотация: Языковая компетенция, позволяющая исследователю читать, понимать и писать научные тексты. Академическое письмо-это традиционная форма компетенций, направленная на новейшее развитие информационных процессов, академических отношений, международного обмена опытом, широко распространенных в мировой образовательной сфере и научной среде. В научных исследованиях используются эмпирические и теоретические методы. Эмпирический метод-наблюдения и эксперименты, а также группировка, классификация эксперимента и описание наблюдения. Академическое письмо-это умение выражать и обосновывать собственные мысли и идеи и доносить их до целевой аудитории. Академическое письмо-это умение писать научные тексты, выбирать и использовать язык и стиль их написания.

Ключевые слова: Академическое письмо, культура речи, написание научных статей, текстов.

Кіріспе Академиялық жазудың көмегімен соңғы бірнеше онжылдықта әртүрлі елдер арасында ғылыми және білім беруге байланысы бүкіл әлемдегі ең білікті ғылыми басылымдардың жетекшілікке, басшылыққа алады, сондықтан оларды принциптерін кез-келген ғылымда мансап сатысына көтерілуді жеңілдету үшін әркім игеруі керек. Академиялық мәтінді жазу барысы – белгілі бір тақырыпты түсіндіруге, бағытталған күрделі құрылымда жазылады. Әдетте, академиялық бағытта жазылған мәтіннің негізгі ерекшеліктері болады. Олар: *күрделі, формалды, нақты объективті, шекетулі және жауапкершілікті* болып қарастырылады. Бірақ мәтіннің жазылуының басты талабы – анық және түсінікті тілмен жазылуы қажет екені белгілі [1].

Күрделі жазба мәтіні – жазба тілі мен ауызекі тілге қарағанда біршама күрделі болып келеді. Жазба тілінде күрделі сөйлемдер мен сөз тіркестері және лексикалық мағынасы терең сөздер кеңінен қолданылады.

Формалды жазба мәтін – академиялық жазылым барысында әртүрлі қысқарған сөздер мен диалект, жаргон және т.б. сияқты ауызекі сөйлеу барысында кездесетін сөздерді қолдануға болмайды.

Нақты жазба мәтін – академиялық жазылымда ақпаратты қолдану барысында нақты мәлімет беруге тырысу керек. Мысалы, «көптеген адамдар» дегеннің орнына «30 мың адам» деп нақты көрсету керек.

Объективті жазба мәтін – академиялық бағытта жазылатын жұмыс субъективтіні ұстанбауы тиіс. Яғни, бір жақты немесе қандай да бір ұстанымды насихаттауға бағытталмауы тиіс. Жұмыстың мақсаты тек ғылыми негіздерге ғана сүйену арқылы тұжырым жасау болып табылады. Сонымен қатар, академиялық мәтінді оқу барысында автордың не жасағаны емес, жұмыс бойынша не жасалғаны қызықтырады. Сол себепті, «менің ойымша» немесе «мен сенемін» деген сөздер мен сөз тіркестері қолданылмағаны абзал. Мысал келтіретін болсақ, «*Менің ойымша, бұл жақсы жазылған еңбек*» деп көрсеткен дұрыс емес. Оның орнына «*Жақсы жазылған зерттеу жұмысы*» деген орынды болады [1].

Негізгі бөлім Академиялық жазылымның кеңінен қарастыратын болсақ, академиялық жазу мен сөйлеу мәдениеті арасындағы шекараны грек түбірі "мета" (жоғары) айқын көрсетеді: академиялық жазудың басты бағыты-металингвистикалық (немесе мета тілдік) дағдылар болып табылады. Сіз қай тілде идея жасағанда және олардың дәйектілігін ұйымдастырған кезде, ең сенімді дәлелдерді таңдаған кезде және оларға тиісті нақты қолдау көрсеткен кезде ойлайсыз. Академиялық хаттың назарында нақты сөздер мен сөйлемдер болса да мүдделері басқаша болады. Сонымен, бізді "сондай-ақ", "екіншіден" немесе "нәтижесінде" сөздерінің қалай жазылатыны немесе қолданылатыны емес, осы сөздердің қайсысы осы мәтіндегі немесе абзацтағы идеяларды дәл және қисынды түрде байланыстырады; бізді қызықтыратын болады қатысымдық айналымға дейін немесе одан кейін бос емес, бірақ осы айналымды қолдану қисыны, яғни оны қайда орналастырған дұрыс, оны басқа сөйлемге ауыстырмаңыз, тәуелсіз сөйлемге қайта жасамаңыз немесе мүлдем жоймаңыз. Барлығы сөздердің тіркесіміне емес, сөзбен жазылған ақпаратқа байланысты болады. Халықаралық қарым-қатынас тілі шекарасыз және шектеусіз, аудармашыларсыз және "репортерлерсіз" сөйлесу үшін бар, сондықтан оқулықтарды ағылшын тіліндегі әртүрлі елдердің өкілдері жазады. Дегенмен, ғылыми-әдістемелік базаны дамытудағы, академиялық жазу бағдарламалары мен оның жүйесін ұйымдастырудағы басты рөл ағылшын тілді елдердің ғалымдарына тиесілі [2].

Академиялық жазылым дегеніміз – зерттеушінің ғылыми мәтіндерді оқуына, түсінуіне және жазуына мүмкіндік беретін тілдік құзіреттілігі. Академиялық жазылым – бұл әлемдік білім беру салаларында және ғылыми ортада кең таралған ақпараттық үдерістерді, академиялық қарым-қатынастарды, халықаралық тәжірибе алмасуларды жаңаша дамытуға

бағытталған құзыреттердің дәстүрлі түрі. «Академиялық жазылым» термині әлемдік білім беру жүйесінде, әсіресе, академиялық қызметке дайындық дәрежесін, яғни университетте немесе колледжде оқуға, ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуға, сондай-ақ ақпараттық дереккөздермен байланысты кез келген кәсіби қызметпен шұғылдануға және қандай да бір құжаттарды жазуға қажетті дайындығын анықтау үшін кең қолданылады. Осыған байланысты академиялық сауаттылық деңгейі абитуриенттің университетке дайындығын, сонымен бірге маманның басшы болуға әзірлігін айқындауға меже болып табылады. Аналитикалық сөйлеу шығармаларының жазбаша формасы. Шағын және үлкен формадағы сөйлеу шығармаларының ерекшеліктері: құрылымы, мазмұны. Тілдік тәсілдерді қолдану болып табылады. [3].

Академиялық жазылым – эссе, курстық жұмыс, диплом жұмысы, магистрлік және докторлық диссертациялар, ғылыми мақалалар мен монографиялар сияқты ғылыми мәтін жазудың әдіснамасы. Академиялық жазылым – жеке ойлары мен идеяларын білдірудің және оны негіздей білудің әрі оларды мақсатты аудиторияға жеткізе білу дағдысы. Академиялық жазылым – бұл ғылыми мәтіндер жазу, олардың жазу тілі мен стилін таңдап, қолдана білу дағдысы.

Ең алдымен зерттеу нәтижесін ұсынудың тағайындалымымен таныстыру қажет, яғни берілген зерттеу не үшін орындалғанына түсінік беріледі. Екі форманың бірін жиі қолданады: сигналдық - кез келген алдын ала танысудың қысқартылған формасы немесе анықтамалық - белгілі бір білім саласындағы қысқаша жүйеленген мәліметтерді қарастырады.

Кез келген ғылыми зерттеуде тақырыптың негіздемесі, мақсат міндеттерінің тұжырымдамасы, тақырып бойынша әдебиетке шолу, мәтіннің сарптама, қорытындылар болуы керек. Зерттеу нәтижелерін ұсынуға қойылатын белгілі бір талаптар болады, онда зерттеу жұмысы туралы есептің келесіндей құрылымдық элементтері тағайындалған:

Нәтижелерді ұсыну кезінде түйін сөздер бөлініп көрсетіледі, яғни бұл - бүкіл ғылыми баяндама немесе оның бөлігінің мазмұнын толығымен сипаттайтын сөздер мен сөз тіркестері. Кіріспе бөлімде алдына қойған мақсаттар мен міндеттер анықталады, берілген тақырыпқа мінездеме жасалады. Ең бастысы - берілген зерттеу не үшін жүргізіліп жатқандығы, практикалық маңызы және қолдану аясы. Негізгі бөлімінде әдістеме, техника, технология, логикалық заңдар мен ережелерді қолдану арқылы жүргізілген зерттеу операциялары көрініс табатын зерттеу жұмысы үдерісінің сипаттамасы беріледі.

Ғылыми зерттеулерде эмпирикалық және теориялық әдістер қолданылады:

- эмпирикалық әдіс - бақылаулар мен эксперименттер, сонымен қатар топтастыру, эксперименттің жіктелуі мен бақылаудың сипаттамасы;

- теориялық әдіс - ғылыми гипотезалар мен теорияларды құрастыру және дамыту, заңдарды тұжырымдау, ондағы логикалық салдарларды айқындау, әртүрлі гипотезалар мен теорияларды сәйкестендіру.

Зерттеу нәтижелерін ұсынуда қолданылатын ақпарат нұсқалары:

- вербалды форма, сөз - ақпаратты жеткізудің негізгі тәсілі;
- графикалық;
- символдық;
- заттық шолу;

Вербалдық форма - нәтижелердің хабарлама түріндегі сипаты, ең алдымен, арнайы ережелер бойынша құралған мәтін.

Жалпы мәтіндердің екі түрі болады: қарапайым және ғылыми. Нәтижереді ұсынудың академиялық формалары ғылыми тілде жеткізіледі. Ғылыми мәтінге қойылатын негізгі талаптар: бірізділік, сипаттаудағы логика, мәтінде қажетсіз ақпараттың болмауы. Метафоралар мен мысалдарды қолдануға болады. Графикалық форма. Кеңістіктің шолу сипаттамасы - бұл ғылыми ақпаратты жеткізудің дәстүрлі тәсілі. Графикалық формада диаграмма, гистограмма, түрлі графиктер қолданады. Диаграммалар - баған сынды фигуралар көмегімен шамаларды кескіндеудің графикалық тәсілі: - секторлық - сандар, әдетте, пайыз есебімен анықталып, % белгісімен белгіленіп, шеңбер түрінде берілетін диаграмма - гистограмма - бағандық диаграмма. - график - мәліметтер горизонталь бағытта, қалған мәндер вертикаль бағытта белгіленеді.

Академиялық жазылымның мазмұндау стилі, академиялық лексиканы пайдалану, берілген тақырыпқа немесе мәселеге бағытталу сияқты өзіне тән сипаты бар екендігі белгілі. Академиялық тілдің басты ерекшелігі оның лексикалық қорының мол болуында. Мәтінді сауатты құрастыра алмау қазақ бөлімінде оқитын барлық студентке тән сипат болып келеді, осыған байланысты оқытушының алдында студентте кемшін түсіп жатқан дағдыны қалыптастырып, олардың академиялық контексте қолдана алуына көмектесу міндеті болуы керек. Академиялық жазылымды терең меңгеруге қажетті негізгі дағдылар мыналар:

- 1) зерттеу жүргізу дағдылары – студенттің ізденуге қабілеттілігі, белгілі ғылыми дереккөздерді тауып оқи білуі;
- 2) конспектілеу дағдылары – тұтас мәтінді көшіре салмай, басты ақпаратты бөліп алып көшіре білуі;
- 3) өз-өзіне бақылау жасау – мақала жазуға және оны редакциялауға қажетті уақытты тиімді бөле білу қабілеті;
- 4) болашақ мәтінінің жоспарын құрып, алғашқы нұсқасын жазу;
- 5) аяқталған мәтінге редакторлық түзетулер жасай алу [4].

Бұл академиялық (яғни кәсіби немесе ғылыми) мәтінге келгенде, коммуниканттар бір-бірін көріп қана қоймай, жиі білмейтін кезде есте сақтау өте маңызды. Көшбасшының жалпы мәдениеті және оның әртүрлі әлеуметтік, мәдени және жас топтарының өкілдерімен ортақ тіл таба білуі оның керемет Презентация дайындауға немесе мектептің ақпараттық есебі немесе жобаға қатысудың негіздемесі сияқты күрделі мәтіндік құжат жазуға болатындығын білдірмейді [5,8].

Кәсіби тәжірибе, терминологияны білу және жалпы тіл (лексика-орфографиялық) сауаттылығы да табысқа жетудің кілті емес. Ақпаратты

талдау және жүйелеу, ұсыну және негіздеу мүмкіндігі бар және бәрін нақты құрылымдалған, логикалық реттелген мәтін түрінде ұсыну, онда әр сөз, әр кесте және әр тізім нақты мақсатқа ие, халықаралық білім беру қоғамдастығы сауаттылық ретінде анықтайтын сауаттылықтың ерекше түрі болып табылады [5,8].

Бұл жазбаша ғылыми сөйлеу мәдениетін қалыптастыруды бакалаврларды оқыту кезінде бастау керек, оларда шет тіліндегі академиялық жазудың негізгі құзыреттерін қалыптастыру керек, оларды жаңарту орта мектепте сұранысқа ие (эссе жазуға үйрету) және студенттерді шет тілі бойынша емтиханның жазбаша бөлігіне дайындау кезінде қажет [6,4].

Қорытынды Академиялық стиль диссертациялар, монографиялар, ғылыми мақалалар мен баяндамалар жазу үшін қолданылады. Бұл оқытушылардың, зерттеушілердің, қарым-қатынас стилі ретінде қалыптасады. Академиялық жазу қысқа, бірақ жеткілікті сенімді ғылыми мәтін арқылы өз ойыңды білдіру және дәлелдеу. Бұл университеттегі табысты білім берудің маңызды аспектілерінің бірі және ғылыми-зерттеу қызметі болып қарастырылады. Академиялық бағытта жазылатын мәтіннің бірнеше ерекшеліктерін қарастырып өттік.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. https://ust.kz/word/akademiaylyq_jazylym-178186.html
2. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:e1hO53A4lkgJ:euniver.vkgu.kz/publ>
3. Жұмыс бағдарламасы «Тілді академиялық мақсатта оқыту (ағылшын тілі)» Павлодар
4. https://www.inform.kz/kz/akademiaylyk-sauattylyk-bugingi-zaman-talaby_a3680751
5. Ирина Короткина Академическое письмо Учебно -методическое пособие для руководителей школ и специалистов образования
6. Л.А. Милованова (Волгоград) Академическое письмо как компонент профессиональной подготовки бакалавров педагогического образования